

MEDLEMSBLAD

Nr. 107

Desember 2005

Større medlemstall - større blad

Medlemstallet i laget ligger nå på ca. 540. Vi synes det forplikter til å gi ut et større blad. Vi har økt til 36 sider og håper å kunne fortsette med det. Men forutsetningen er at våre medlemmer har stoff å bidra med. Vi ber deg spesielt merke av to datoer på nyåret: Søndag 29. januar er det årsmøte, og lørdag 18. februar er Historielagsfesten.

Innhold:

Nytt fra laget.....	Side 2
Historiens vingslag.....	Side 5
Emma Haget.....	Side 7
Marte Plassen.....	Side 10
Glimt fra en kortspilltradisjon.....	Side 12
Sjølskudd i Vastaberget.....	Side 14
Visetekstkonkurranse 1978.....	Side 14
Husholdningskurs på Strand.....	Side 16
Med dynamitt til Sverige.....	Side 18
Ampiansbråten.....	Side 23
Porkka eller Soikainen?.....	Side 26

**Vi ønsker alle våre medlemmer
en riktig god jul!**

Nytt fra laget

Årsmøte 2006

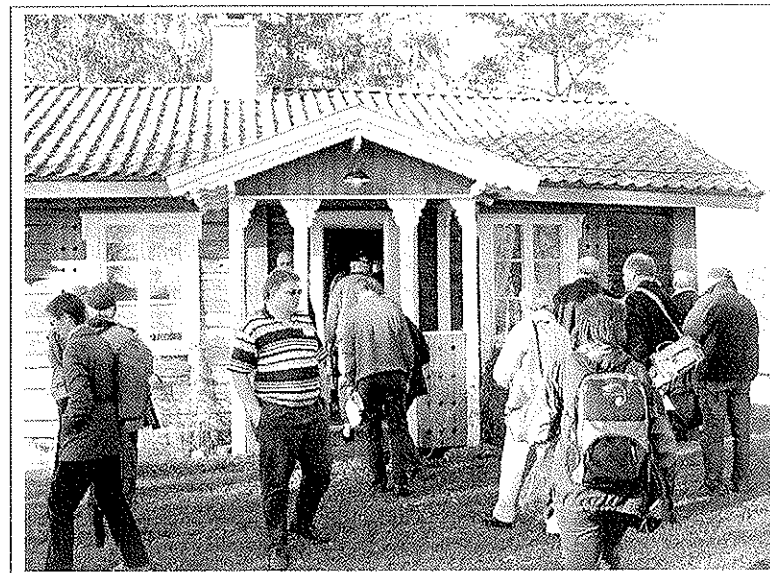
Vi ønsker våre medlemmer velkommen til årsmøte i Arstun søndag 29. januar kl. 17.00. Det blir kaffeservering og utlodning på møtet. Vi får også et innslag om finnskoghumoren av Sven R. Gjems. Forslag som ønskes tatt opp på årsmøtet, må være sendt til styret i Austmarka Historielag, postboks 38, 2224 Austmarka, innen 15/1 -05.

Dagsorden for årsmøtet:

1. Åpning og konstituering
2. Beretninger
3. Regnskap og revisjonsrapport
4. Arbeidsprogram 2006
5. Budsjett 2006
6. Valg

FINNSAM-konferanse på Austmarka

Fredag 23. til søndag 25. september ble det arrangert skogfinsk konferanse på Austmarka med Austmarka Historielag som medarrangør. Temaer for konferansen var skogfinsk byggeskikk, finske steds- og slektsnavn. Konferansen samlet ca. 60 deltakere fra Sverige, Norge, Danmark og Finland. Solhaug Kano og Fritid sto som vertskap for overnatting, frokost og middag. Historielaget stilte Arstun til disposisjon for de faglige innslag. Lørdag deltok forsamlingen på busstur til Slettmoen, Løvhøgda, Øieren og Varaldskogen i vakkert høstvær. Historielaget fikk her en fin anledning til å gjøre laget og bygda kjent, og deltakerne hadde bare rosende ord om Austmarka og konferansen.

*FINNSAM-deltakere besøker Austmarka Bygdetun.
(Foto: Bjørn Dybing)*

Nye medlemmer

Else Margrethe Kaasa, Finstadjordet. Thor Gulbrandsen, Oslo. Erik Masterudlien, Thorbjørn Mengkrog og Terje Rundhaug, alle Kongsvinger. Roald Vestli, Grinder. Anne Røsås Nygård, Austmarka. Ruth Svendsen, Stavanger. Bjørn Gunnar Lindalen, Magnor.

Førjul på Tunet

Lørdag 17. desember kl. 12.00-15.00 har vi førjulsmarked på Tunet (hvis dårlig vær blir vi på Arstun). Vi stiller gratis bodplass til disposisjon for alle som har noe å selge. Historielaget har salg av bøker, vedsekker, kaffe og gløgg. Her kan du også gi et medlemskap i julegave og betale kontingenten for neste år. De som ønsker, kan bli med og ta julebadet i røykbadstua når den er oppvarmet ca. kl. 14-15.

Historielagsfest

Lørdag 18. februar kl. 19.00 klemmer vi til med fest på Austmarka Samfunnshus (Skytterhuset). Musikken besørger av Te-To Duo som er kjent for gode danserytmer. Det blir servert cocktail, koldtbord med øl/vin og kaffe og kaker. Vi har også utlodning. Hele moroa koster 250 kroner for hver. Våre historielagsfester bruker å bli raskt fulltegnet, så meld deg på snarest og senest 1. februar til Svein Lia, tlf. 628 28134 eller Åge Sørmoen, tlf. 628 28147. Velkommen skal du være!

Vinteraktiviteter på Arstun

Tirsdag 17. januar kl. 18.00: Vi har åpen tilgang til arkivene, bildealbum, avisutklipp, bibliotek m.m.
Tirsdag 7. februar kl. 18.00: Slektsgranskning. Her får du fagkyndig hjelp.
Tirsdag 28. februar kl. 18.00: Utstilling av lagets gjenstander.
Tema: Sager. Du vil bli overrasket over hvor mange slags sager vi har!

Gaver til laget

Fra Jan Myhrvold: Bildeframviser for diaspbilder. Fra Rolf Jansrud-vangen: Vaffeljern, bismervekt, "lest" til bøyning av skitupp, stor kjele og annet kjøkkenutstyr. Fra Kari Eriksen/Kjell Finbråten: Perm med beskrivelse av skiskytter-NM på Austmarka 1980, utarbeidet av Andreas Aafloen. Fra Terje Rundhaug: Boka Minner fra Østby, skrevet av ham selv. Fra anonyme givere: Skap fra 1800-tallet, lyster, karbidlampe og fløterhake. Fra Johanne og Roger Linna: Diverse glasstøy. Fra Andree Kristoffersen: Videospiller. Fra Armand Sjøvika: Ca. 100 meter reimer til Sjøviksaga. Fra Hallgeir Olsson: Diverse deler til Sjøviksaga.
Hjertelig takk for alle gaver.

Kontingenten 2006

Med dette nummer følger en innbetalingsgiro. Vi håper du betaler raskt. Det letter vårt arbeid betydelig å slippe å sende gjentatte betalingsvarsler. Våre medlemmer skal ha all ære for innbetalingen sist. Alle, unntatt én, har betalt! Noen spør om vi ikke skal øke kontingenten snart. Det er foreløpig ingen planer om å ta mer enn 100 kroner året, men det er fullt mulig for flere i en familie å stå som medlem.

Hus er flyttet

Siden juni 1997 har vi hver gang hatt med hus som er flyttet på Austmarka. Over 100 husflyttinger har vært omtalt. Til slutt må en gå tom for å skrive om dette. Derfor avslutter vi nå (i allfall i denne omgang) med å skrive om de husene som er flyttet til Bygdetunet. Det første huset, låven, ble flyttet fra Nordsetra, Kjerret, i 1991. Året etter ble et sommerfjøs (også brukt som smie) flyttet fra nedre Varaldhøgda. I 1993 flyttet vi vedskåle fra Varaldskogberget og bu fra Larbekken. Bråtastua ble flyttet fra Mortensbråtan ved Varalden i 1994. Før hadde den stått på en plass lenger ned. Samme året flyttet vi smia fra Ingelsrud. I år 2000 fikk vi badstue til odden på Tunet. Det var ei bu som hadde stått i Raufjellet. Saga ble flyttet fra Sjøvika i 2003. Før det hadde den stått ved Solbergåa.

Åge Sørmoen.

Historiens vingslag

I dessa tider med firande av unionsuppløsningen Norge/Sverige kan det vara lämplig att framföra denna episod: För nogra år sedan kom en man till oss i Hovilsrud. Han hade fått tips om att vi hade ett hus som vi brukade hyra till sommargäster. Han presenterade sig med namnet Hampus Mörner. Han skulle sälja

oljetavlor vid tältvaruhuset i Eda. Vi lovade honom att han skulle få hyra stugan.

Med tanke på efternamnet Mörner frågade jag om han var släkt med konstnären Stellan Mörner? - Ja, han är min far, sade Hampus. Min nästa fråga: Du kanske är av samma släkt som den s.k. kungamakaren Karl Otto Mörner? - Javisst, jag är i rakt led släkt med honom, svarade han. Han tyckte att det var konstigt att jag kunde ha reda på sådant om hans släkt. Han fick svaret att jag var intresserad av historia och även en del om kända konstnärer.

För resten: det första han frågade när han kom till stugan, var: Hur långt är det till Systembolaget? - Systemet är i Arvika, c:a 60 km härifrån! Det tyckte han var bedrövligt. Han fick då reda på att man kunde beställa sådant till lanthandeln i Helgeboda. Detta var han väldigt glad för och skulle alltså stanna.

Han hade en del tavlor inpackade i en kartong. På utsidan av kartongen stod "Taiwan", och då kunde man dra vissa slutsatser! Han hade tänkt utnyttja betjäningen i tältvaruhuset för att sälja dessa tavlor. Detta lyckades inte, och då bestämde han sig för att flytta till en annan ort. Något vi fått veta efteråt om denna Hampus Mörner var att han räknades som släktens svarta får. Vi förlorade i alla fall ingenting, för han hade betalt hyra för två månader.

Sune Hansson

Ps

det kanske är någon som undrar varför denna Karl Otto Mörner blev kallad "kungamakaren". Sverige var utan kung eftersom Gustav Adolf blivit avsatt. Det hade gått illa för Sverige. Ryssarna hade erövrat Finland bl.a. och kungen ansågs oduglig och blev avsatt.

Denna Mörner var en ung löjtnant, och han fick i uppdrag att skaffa en ny tronarvinge. Han kanske var kunnig i franska språket. Han for till Paris, och där träffade han fältmarskalken Jean Baptiste Bernadotte. Mörner frågade honom om han ville bli arvinge till Sveriges tron. Han aksepterade budet.

På så vis blev han den första unionskung. Norge kom med på köpet!

Ds

Emma Haget

De fleste kvinner på Austmarka har virket i det stille og gjort en innsats i hjemmet som det står respekt av. Andre har i tillegg hatt krefter og tiltak til å gjøre ekstra innsats for samfunnet og sine medmennesker. Et slikt menneske var Emma Haget.

Emma var født i Haget under Kolbjørnsrud 19/12 1900.

Hennes foreldre var Erik Hermansen Storneset og Thea Amundsdatter. De var en søskenflokk på åtte som vokste opp under enkle, men trygge kår. Det var ikke vanlig at barn av småkårsfolk fikk utdanning i første på 1900-tallet, men Amund, som var yngst, fikk gå handelskolen, og nest yngste Emma gikk på Bjerkely folkehøgskole i det første kullet som ble holdt der. Deretter begynte hun på lærerskolen i Elverum. Etter halvannet år måtte hun slutte på grunn av blindtarmbetennelse - en alvorlig sykdom på den tida. Hun flyttet heim, og planen var å ta et opphold i utdannelsen til hun ble frisk. Men så ble faren syk og døde i 1925, så Emma så det som sin oppgave å bli heime og stelle for mora og broren sin, Adolf.

Hadde Emma fullført lærerskolen, ville hun sikkert ha blitt en dyktig lærerinne. Hun vikarierte litt på Skullerud skole, og Arne Hauger husket at hun underviste i klassen hans. Emma Hagets store livsoppgave ble å virke for kristendommen i bygda, ikke minst blant barna.

Allerede i 1923 startet hun barneforeningen Vårsol i andre etasje på Holmen, og den holdt på i over 40 år. Barneforeningen, eller søndagsskolen som den også ble kalt, ble iblant holdt rundt omkring i bygda, for eksempel i Kampen, dit de gikk og hadde eggedosisfest, men mest på Holmen bedehus etter at det ble bygd i 1929. Flere hundre austmarkinger husker nok søndagsettermiddagene som unger sammen med Emma på bedehuset. Det var barn i sin viltre alder som kom dit frivillig, men når Emma fortalte, spilte og sang, satt alle stille

og hørte på. Hun lærte barna høflighet og beskjedenhet. - Hvis du får et eple fra et fat, sa Emma, - så skal du ikke ta det største og fineste. Selv har jeg gode minner fra da hun fortalte levende fra bibelhistorien og fra misjonsmarkene, ledsaget av lysbilder. Det var også sang og musikk og utlodning der vi alle hadde med en liten ting til gevinst. Som regel var det også kakao med boller eller kaker. Skjønt Emma hadde et mildt vesen, sto det respekt av henne blant ungene, og jeg tror ikke hun hadde noen store problemer med disiplinen på søndagsskolen.

Hennes musikalske evner kom til uttrykk gjennom gitarspill, og hun hadde også en god sangstemme. Det hendte også at hun spilte orgel. Hun fikk i gang De Unges Misjon, en samling av unger og ungdom som telte opptil 50-60. De hadde øvinger i Haget, og Emma hadde mat å gi til alle. Særlig under krigen var aktiviteten stor. Ungene lærte gitarspill og dannet sangkor. Kari Husmo (Gylterud) var selvskreven når noe skulle leses opp. De opptrådte på bedehuset og ved andre tilstelninger.

En gang, i 1939, reiste barneforeningen på tur til Sunne og Torsby med to busser. Dette var en stor opplevelse som eldre folk fortsatt husker, kanskje spesielt for at de fikk smake bananer i Sverige!

Emma var en drivende kraft i bedehuslivet og i kirkens menighetsarbeid. I ti år var hun formann i Austmarka kirkeforening, og hun var aktivt med i menighetsrådet, indremisjonen, sjømannsmisjonen og Det norske lutherske misjonssamband.

Hennes niese, Anny Vestbekken, forteller at en gang utførte hun en kirkelig handling som hun vel strengt tatt ikke var kvalifisert for. Midt på 1930-tallet fikk Anny en yngre søster som var svært dårlig ved fødselen og ikke kom til å leve lenge. Hun ble hjemmedøpt av tante Emma, som så det som eneste mulighet til at barnet skulle bli døpt.

Da stillingen som klokker i Austmarka kirke ble ledig i 1959, var Emma en godt kvalifisert søker. Det var bare det at kvinnelige klokkere slett ikke var vanlig i Norge. 18. januar 1959 ble hun ansatt som den første kvinnelige klokker i Hamar bispedømme og en av de aller første i landet - om ikke den første. Dette førte til mye skriverier i aviser og ukeblad, en publisitet som den beskjedne Emma godt kunne ha vært foruten.

Oppgavene som klokker besto blant annet i å lese inngangsbønnen og lede sangen i kirken, samt delta ved alle begravelser og forrette ved

bisettelser hvis presten var forhindret. Disse oppgavene mestret Emma til fulle. Hun utførte klokkergjerningene på sikker og rutinert måte,

Søskenflokket i Haget ved mor Theas beravelse i 1938. Fra venstre: Ole, flyttet til Oslo, ugift. Adolf, bodde hjemme, ugift. Emma. Amund, g.m. Ingrid Henriksdatter, flyttet til Nerli, 3 barn. Hanna, g.m. Jørgen Østby, flyttet til Ilag, 1 datter. Herman, g.m. Golla fra Romsdal, flyttet til Oslo, ingen barn. Ragna, g.m. Lars Hauger, flyttet til Holmen, 3 barn.

rolig og uten nøling. I 1965 ble Emma rammet av en alvorlig sykdom som preget henne det siste året. Men hun stilte trofast opp ved gudstjenestene. Siste gjerningen hennes i kirken var første juledag. I slutten av januar 1966 ebbet livet ut.

Emma Hagets liv ble aldri preget av jordisk rikdom. Hennes formue var knyttet til de åndelige verdier. Hun vokste opp i enkle kår, og det meste av sitt voksne liv hadde hun ikke annen inntekt enn det småbruket ga. Mora døde i 1938, og siden drev Emma og broren Adolf småbruket sammen, med tre kuer, hest, noen sauer og et par griser. De levde et nøkternt liv uten noen fråtsing, men Emma hadde

alltid noen penger i bakhånd så hun kunne låne ut hvis noen i nabolaget trengte.

Den beste utrustningen Emma fikk fra barndomshjemmet, var den kristne livsholdningen. Denne tok hun godt vare på, og hun levde et liv som kunne være til eksempel for andre. Det var alltid gjestfritt å komme til Haget. Ofte var det omreisende predikanter der som fikk kost og losji.

Åge Sørmoen

Marte Plassen

Nede i Kurudlia i Kongsvinger ligger en veg som har navnet Marte Plassens veg. Marte Plassen døde i 1919, så det er ikke mange som kjenner noe til henne lenger. Hvem var nå denne Marte? Hun var vel ikke av dem som hadde utført de store bragder i livet, men levde i ytterst enkle kår og var et kjent innslag i Kongsvingers småbyliv. De siste 35 år av sitt liv bodde hun hos Johanne Plassen i Kurud før hun kom til Gjermshus aldershjem og døde 85 år gammel.

Med bakgrunn i et 85-årsintervju med henne i Indlandsposten og slektsopplysninger fra Finn Sollien vil jeg prøve å gi en beskrivelse av mennesket bak vegnavnet i Kurudlia.

Marte Nilsdatter var født 10. januar 1834 på plassen Stæringen (eller Stæringslia) på Vestmarka øst for Stangnessjøen. Hennes far var Nils Olsen, født 1784 i Bottilsrud, Vinger. Han var sønn av Ole Olsen og Eli Nilsdatter. Mora het Marte Torsdatter, født 13. juni 1790 i Åserudmoen, Vinger, datter av Tor Olsen og Olia Hansdatter Soikkainen.

Foreldrene til Marte Nilsdatter hadde følgende barn:

1. Ole Nilsen f. 7/4 1816 i Mobæk under Karterud, d. 22/4 1816.
2. Tor Nilsen f. 19/3 1818 i Billingen/Monsrud, g. 16/1 1848 m. Sigrid Pedersd. Klanderud. Karakter ved konfirmasjon: "Meget godt skjønt hjem hos meget fattige foreldre". Sigrid og Tor bodde i Sørli, Stangnes og hadde 6 barn.
3. Eli Nilsd. f. 18/3 1821 i Billingen/Monsrud, g. 18/4 1847 m. Peder Nilsen, Eda. De hadde 7 barn.

4. Ole Nilsen f. 14/9 1823 i Gaustad, Eidskog, d. 12/4 1824 av kikkhoste.
5. Olia Nilsd. f. 31/7 1825 i Gaustad. Døde 1/12 1900 som "sindsvagt fattiglem" hos Trond og Olia Rasta.
6. Ole Nilsen f. 16/12 1827 i Gaustad, Eidskog, g. 1/7 1855 m. Eli Kristiansd. Nordre Delvika, Eidskog. De hadde 9 barn. Det kan tyde på at de fleste i familien reiste til Amerika.
7. Nils Nilsen f. 15/8 1830 i Stæringen, d. 7/2 1838.
8. Marte f. 10/1 1834 i Stæringen, d. 21/8 1918 i Gjermshus gamlehjem, Rinna. Marte var ikke gift, men fikk datteren Marte f. 16/1 1859 i Stæringlien med Peder Gustavsen f. 8/8 1830 i Kneppa, Gaustad. Datteren Marte var utplassert som fattiglem hos enka Marte Hansd. i Lauvli, Fjeldskogen 1865. Senere bodde hun trolig en stund sammen med sin mor på Larsplassen, Kurud. Med Peder Hansen fikk Marte sønnen Edvard f. 6/11 1863 i Steineia, Fjeldskogen. Edvard kan ha dødd som liten. Det har ikke vært mulig å finne mer om ham.

Marte Plassen forteller fra sin barndom at hun deltok i omgangsskolen i Stangnesgrenda, to omganger å seks uker i året fra sjuårsalderen og til konfirmasjon. Klokker Sandmoen var lærer, og de ble undervist i bibelhistorie, evangelisk salmebok og testament. De flinkeste fikk lære seg å skrive litt, men ytterst få lærte å regne.

I Martes hjem var det trange kår, så hun måtte tidlig ut og tjene. Hun var først noen år hos et par bønder i Eidskog og senere hos stortingsmann Valstad i Fenstad. Lønnen for tjenestefolk var gjengs: 1 verkenskjole, 6 alen lerret, 12 alen strie, 2 merker ull, støvler og sko, 1/2 pund lin, 1 sauefoster(!) samt 12 daer i året. Marte forteller at hun bare kom ut for snille husbonndsfolk. "Håpass je kom var je sjøl den trølleste", føyer hun til. Marte kunne huske i 1860 da snøen lå til sist i mai. Såkornet ble rotet ned i blaut jord, og det spiret og vokste fort og så lovende ut. Men så satte høsten inn med regn som aldri ga seg. Loa vart stående ute til juleleite og dugde knapt som dyrefor. Da var det mange som måtte ty til barkebrød, før det kom berging fra utlandet. Selv om Marte også hadde smakt barkebrød, så rakk det som regel med innkomster til å brødfø seg. - Men værst var det da je braut av beine ovom knee og vart liggenes i 14 vikur, mintes Marte. Hun hadde vært ute og solgt småtterier da hun falt på isen.

I 1865 bodde Marte hos Hans Hansen og hustru Marte på Øvre Kurud (logerende spinderske). Siden 1883 bodde hun på Larsplassen, Kurud hos gårdbruker Erik Eriksen og hustru Johanne (strickerske uten maskin). Her hadde hun gratis losji, og med en kommunal pensjon fikk hun til ved, mat og litt tobakk.

85-årsomtalen beskriver en dame med sjeldent gløgge åndsevner og sanser. Indlandspostens B.R.H. fikk sin slekt regnet fem generasjoner bakover av den åndsfriske Marte.

Mange i Kongsvinger husket henne lenge for den hjelp hun ga syke barn. Marte hadde en del forstand på engelsk syke, og hun samlet blomster og annet grønt av det gode slaget om sommeren til bad for de syke små. Og mange var det som kunne vitne at kuren hadde virket.

Åge Sørmoen.

Glimt fra en kortspilltradisjon på Skogen

I krigsåra 1940 - 1945 var det forbud mot offentlige sammenkomster av alle slag, hvis de ikke på forhånd var godkjent av nasi-myndighetene. Dansefestene på f.eks. Skogheim måtte opphøre. Men behovet for å komme sammen om noe felles i festlig lag var jo der og ga seg utslag på forskjellig vis. Øst på Skogen husker jeg det verserte en mengde ulike kortspill, noen gamle kjente og mange nye. Folk kom sammen hos hverandre og holdt på i lystig stemning til langt på natt. Inntak av godt drikke, ofte laget av det utmerkede råstoffet melasse, kunne heve stemningen betraktelig.

Denne kortspilltradisjonen holdt seg i mange år etter krigen. Det viser et dokument som Historielaget har fått tak i, og som er ført i pennen av Erik Jansrudvangen. Erik var ansatt i Billerudbolaget, senere Statens Skoger, og ledet i 1960 et skogplantelag der. Et populært kortspill het Raudskjegg, og laget har tydeligvis spilt dette i fristundene sine. Dokumentet har overskriften "Lover og regler for Raudskjeggpokalen".

Teksten lyder:

"Vi, undertegnede, vedtar herved som lov for Raudskjeggmesterskapet, følgende: Det er bare vi som i 1960 har vært med i plantelaget,

og som har undertegnet dette dokument, samt våre ektefeller, som har rett til å delta. Det spilles ett mesterskap hvert år. For å kunne bli eier av pokalen må den vinnes tre ganger. Den som får en aksje i pokalen, må koste inngraveringen. Det skal da stå mester-år og navn. Skulle en som er med i plantelaget slutte, så skal denne allikevel innbys til festene senere, og være med i mesterskapsspillet til denne pokalen går ut.

Nye som eventuelt kan komme til og bli med i laget, har således ikke rett til å spille om denne pokalen, men kan ellers være med på festene. Det blir vel alltid så mange at det må spilles i 2 puljer. I disse spill er det ingen som blir Raudskjegg. Det er om å gjøre å komme først ut, altså ned til null. De to som da går ut i hver pulje, går videre til finalen og mesterskapet. Den seirende av disse to, er årets Raudskjegg-mester. Den som vinner pokalen for året, skal også ta vare på dette dokument. Dette må ikke komme bort. Det er også ønskelig at den som vinner pokalen tilslutt, oppbevarer dette dokument. Det er morsomt å ha for navnetrekkenes skyld."

Austmarka den 18. juni 1960.

Erik Jansrudvangen	Kari Vikertorpet	Astrid Skoger
Petra Håkonsen	N. Vikertorpet	Ingrid Nygård
Helge Håkonsen	Kjell Westby	Einar Fjeld Li
		Emma Sørensen

Alle har underskrevet med sine navnetrekk.

Jeg vet ikke hvordan det gikk med disse "turneringene", eller hvem som endte opp med pokalen. Kanskje noen kan opplyse oss om det?

Gunnar Bekken.

Sjølskudd i Vastaberget

Ole Hansen Strandseter arbeidet på saga til Ole Thomassen i 1893-1894. Saga lå ved Slettmoen. På vegen gikk en gutt og ei jente forbi. Ole spurte noen hvor jenta var fra. - Ho er ifrå Vastaberget, fikk han til svar (det var enten Olivia eller Eli). - Ja fins det fleire slike jenter der, så skar je au ha ei derifrå, sa Ole Hansen. Og Ole fikk tak i ei yngre søster, Laura, i Vastaberget vestre. Han giftet seg med henne, og de bodde i Vastaberget en tre-fire år.

Ole hadde sett en rev som lusket rundt husa der, og den ville han få has på. Han la ut ei lita åte ved fjøsveggen en månelys kveld, ei gussgule (gulspurv) som han hadde bundet til et snøre som hadde forbindelse med ei børs i fjøsgluggen. - Je ladde børsa med ladne så mie je trudde mæ tel, sa Ole. Så gikk han og la seg. Utpå natta våknet han av et fryktelig smell. Han fikk på seg klær og sprang ut. I nordvestlig retning så han en rev som gjorde noen store hopp. Inne i fjøset fant han igjen krutthanen, børsestokken - og fire døde sauer! Ladningen hadde vært for kraftig og gått motsatt veg.

(Fortalt av Terje Bekken til Åge Sørmoen)

Visetekstkonkurransen 1978

Skogsarbeiderdagene på Austmarka 1978 var et storarrangement, nesten på linje med Skiskytter-NM 1980. Blant mye annet var det utlyst en landsomfattende visetekstkonkurransen. Erik Bye og Vidar Sandbeck satt i juryen. De innsendte bidragene var såpass gode at det er synd hvis de går i glemmeboka. Melodi til vinnerteksten er laget av Rolf Lennart Legrem. Ellers er det så vidt vites ikke satt melodi til noen av tekstene. Vi vil bringe de tre beste forslagene i bladet og starter med vinnerteksten til Andreas Ansnes fra Trøndelag:

Til ein adelsmann

Det står ein skog og susar og syng i ditt sinn,
der nyingen du kveikjar og tyristokken brinn.
Du sitt i armstolstilla og dreg din tigersvans
og svinger deg med øksa i knemjuk Vi-tvo-dans

Du står med barkespaden og skavar treeet reint
og målar det med augo: Så brystmåldrygt og beint!
No tek du mål med klaven og reknar til du finn
at kubikkmeterprisen skal rulle pengar inn.

Så går du rakstervegen mot kveld og koiekos
med brød og fleisk og kaffe og allslags røyk og os.
Det hender du om natta fraus fast med hår og skjegg.
Da skar du deg til fridom ifrå ein islagt vegg!

Når djupe hoggsår gapte, du tok ei skjorteerm
og linda ho kring såret, og du tok ingen perm.
Eit kne or ledd var verre. - ei sulgran stod attved.
Der la du kneet inni - og braut det att i led!

Frå Austmarka til Gosen er vegen sein og lang,
men du skal veta dette: Du eig din yrkesrang.
Dei kvaebrune hender har sagt oss kven du er:
Ein adelsmann frå skogom, bli ord som høver her.

Ein adelsmann i dāngri, men utan arverett -
så nær som til den truskap som ervdes i di ætt.
Det minkar inni skogen av menn med øks og sag,
men enno nemnest truskap som norm for skogalag.

Når du ein gong skal raste for aller siste gong
skal skogen stå og syngje sin vemodstunge song,
og bekk og å og vinddrag skal stilne av den stund
når sterke skogakarar står bøygd med atknept munn.

Den visa eg har sungi, den visa ho er di.
Du skreiv ho med ditt livsverk, så ho er ikkje mi.
Men visa vil eg syngje. - Eg ber ein skog i meg,
der eg eig land og lende og eigen skogaveg.

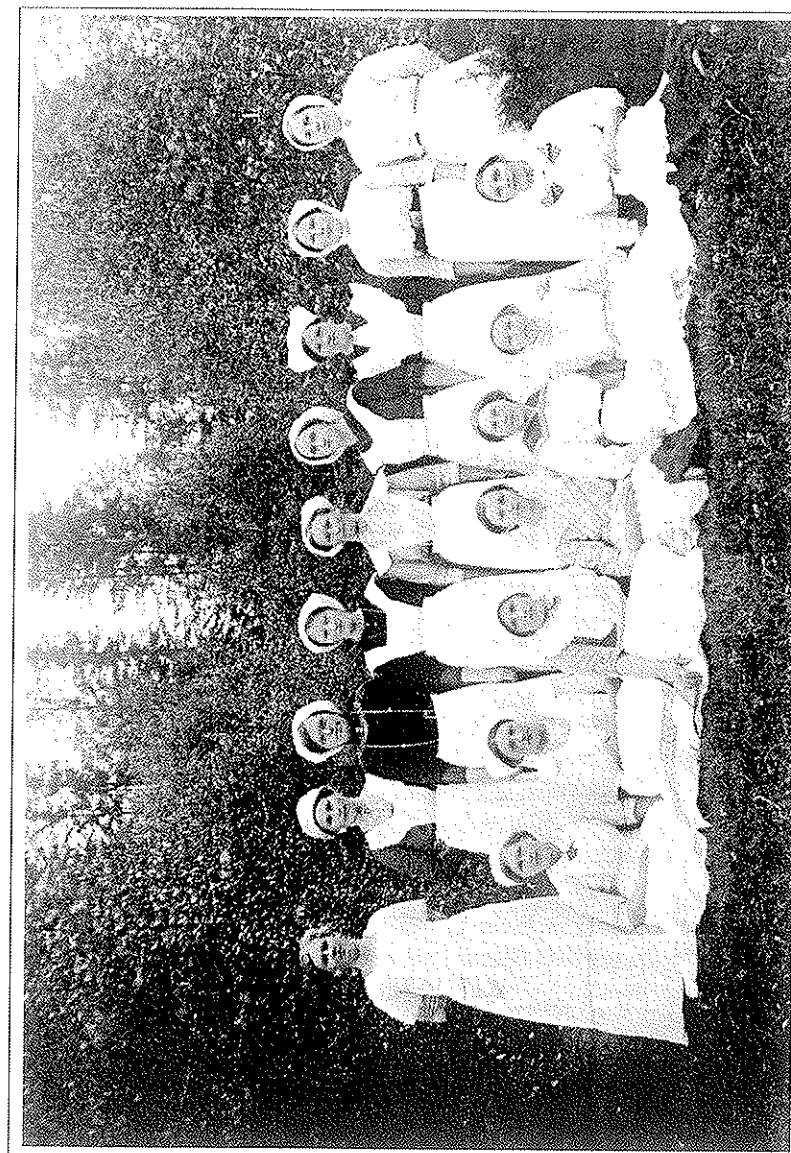
Husholdningskurs på Strand 1913

I arbeiderlokalet Strand ble det holdt flere kurs etter at lokalet ble reist i 1908, både snekkerkurs og husholdningskurs. Til husholdningskurset i 1913 ble det tatt opp 22 elever, men på dette bildet er bare 15 med.

Foran fra venstre: Hilda Gylterudhaget, Betzy Åserudteppa, Karen Hansen Katrinebråten, Tona Lindberget, Astrid Iversen, Anna Grasli, Jenny Malmtorpet.

Bakre rekke f.v.: Lærerinne Gina Østmoe, Karen Mobråten, Mathilde Grorud, Agnes Andersen (Stupin), Henrikka Amundsen Bottilsrud, Azora Lundhaug, Elise Arnesen Ratikken, Inga Bjørnhullet, Emilie Lia. Originalbildet tilhører Gruetunet.

De andre som var tatt opp på kurset, men som ikke deltok, var: Marie Thorsen Skullerudhagen, Gyda Svensen Brødbølmoen, Marie Amundsen Mobråten, Minda Amundsen Karterud, Marie Hansen Kolbjørnsrud, Gina Gundersen Gylterudhaget, Alma Johannessen Vestli og Emma Edvardsen Sandbakken. Suppleanter: Jenny A. Rønningen, Josepha E. Høyby, Alma Varildskog, Pauline Larsmon, Hanna Henriksen Bakken og Dagny Skullerud.

Med dynamitt til Sverige

I bladet Arkivnytt nr. 2/05 står en artikkel av arkivar Leif Thingsrud i Riksarkivet om den spente situasjonen i 1905. Julius Viker, bror til Mathias Viker, hadde en sentral rolle i planleggingen av sabotasje-handlinger på svensk side hvis det skulle komme til krig. Vi har fått forfatterens tillatelse til å ta med artikkelen (noe forkortet) her i bladet.

Det var en lang skogstur Julius Henriksen Viker var tatt ut til å være med på. Og slett ikke ufarlig! Sammen med Karl Olaf Gaustad, Albert Fagernes, Ole Kasper Sørli og to elever ved ingeniørvåpenets offisersskole skulle han gå og løpe gjennom skogen fra Austmarka ned til Ottebol stasjon mellom Charlottenberg og Arvika - dersom det ble krig med Sverige, vel å merke.

BAK FIENDENS LINJER

Etter 7. juni-vedtaket var faren for krig med Sverige overhengende. For Norges del ville det bli en ren forsvarskamp. De stående styrkene, kalt *linjen*, på Østlandet og i Trøndelag ble sendt mot grensa fra Meråker i nord til Kornsjø i sør, ikke som en sammenhengende kjede, men i form av tropper ved de mest brukte grenseovergangene. I tillegg ble *landstormen*, tre-fire kull med menn som hadde vært gjennom førstegangstjenesten, mobilisert og sendt til forlegninger nær grensa. Slike troppesamlinger fant blant annet sted på Røros, Elverum og Kongsvinger.

Den militære ledelsen så for seg at svenskene ville sette støtet inn mot Kristiania og Trondheim. Strategien måtte dermed være å sette opp styrker som kunne stoppe et slikt innfall, men også hindre svenskene i å få fram forsyninger og tropper mot grensa. Det var i den sammenheng Julius Viker og patruljen han var satt opp i hadde sin misjon. Patruljen skulle gå bak den svenske fronten og utføre sabotasje.

Det ble i alt satt opp ti slike patruljer, som hver besto av seks mann. En elev i avgangsklassen ved ingeniørvåpenets offisersskole skulle være fører, en elev i klassen under og fire lokale linjesoldater skulle assistere. Mest sannsynlig skulle vel offisersaspirantene utføre

sprenningene, mens de fire infanteristene skulle dekke dem, rekognosere og hjelpe til med å bære utstyr. I tillegg ble det satt opp en til fire reservemansker til hver patrulje.

Infanteristene til fem av patruljene kom fra Hedemarken linjebataljon og skulle møte på Kongsvinger festning. De ville bli kjørt mot grensa, men måtte så fortsette til fots. Dette måtte skje mest mulig usett, og mannskapene måtte derfor ta seg fram gjennom skogen og sky all bebyggelse. Det kunne bli en ganske strabasjøs tur.

Hver patrulje skulle få utlevert en stensilert patruljeordre, hvor det sto mer eller mindre presis hva de skulle gjøre, og nødvendige svenske militærkart. En anbefalt rute var tegnet inn med grov fargeblyant. For 1. patrulje, hvor Julius Viker var satt opp, begynte ordren slik: *"Patruljens hovedoppgave vil være: at gjøre jernbanen mellom Charlottenberg og Arvika ubrugbar i størst mulig udstrækning. Dette ville bedst kunne opnaas ved at ødelegge store broer og særlig det største spænd paa disse. Af saadanne broer kan nævnes de ved Ottebol og Åmot."*

Ordren la videre vekt på at den første ødeleggelsen ". . . bør ske paa et punkt, hvor den vil udøve nogenlunde stor virkning, saa at patruljen ikke paa et for tidligt tidspunkt røber sin tilstedeværelse ved at foretage en lidet betydningsfull afbrydelse." Om tilbaketrekningen sa ordren at patruljen skulle søke ". . . at anvende enhver god anledning til at ødelægge de broer, jernbaner, telegraf- og telefonlinier, den maate støde paa." Det ble ellers understreket at målet var å ramme de militære transportene, ikke den sivile ferdselen. Men å få et godstog til å spore av var en god måte til å få sperret en jernbanelinje på.

PÅ TVERS AV ALLE ÅSER

Julius Viker og patruljen hans skulle krysse grensa sør for Austmarka og bevege seg i retning Gunnarskog. Sør for sjøen Rököken måtte de krysse en større vei, men kunne så fortsette gjennom skogen helt til de måtte krysse veien fra Gunnarskog mot Arvika. Den måtte de faktisk krysse to ganger, da å gå lenger mot vest ville være for risikabelt - mye åpent jordbrukslandskap. Elva fra sjøen Gunnern måtte også krysses, men det burde ifølge ordren kunne skje ". . . paa en ubemærket tagen baad eller flaade." Deretter skulle patruljen runde sørsiden av Bergsjön, krysse jernbanelinja og så ta seg opp til den igjen rett øst for Ottebol stasjon.

Avstanden fra grensa til Ottebol er ca. fire mil etter den ruta patruljen skulle følge, og skulle dermed, stadig ifølge ordren, antakelig " . . . kunne tilbakelægges paa omkring 2 døgn." Noen fastlagt rute tilbake ble ikke gitt, annet enn at den ikke burde ". . . følge nøiaktig samme vei." Så veldig viktig var nok heller ikke dette i planleggingen, for mulighetene for å komme helskinnet tilbake var heller begrensede. Området var fullt av svenske tropper, som blant annet sto vakt ved alle bruer, slik at risikoen for å komme i kamp ved sprengningsstedene var overhengende. Ordren til patruljen var også klar her: Var det nødvendig "*betænker den sig ikke paa at inklade sig i kamp.*" Etter sprengningen ville det sikkert ha blitt satt inn store styrker i jakten på den.

De store svenske styrkansamlingene og utsettingen av bruvakter gjorde at det ikke ble planlagt noen sabotasjeaksjoner de to første milene inne på svensk side. Her var det heller ikke så gode sabotasjemål. Grensa følger rett nok ikke vannskillet - for da skulle den ha blitt svært så krokete - men mellom Iddefjorden og Trysil er det ingen større elver som krysser den.

Den om lag femti meter lange jernbanebrua ved Ottebol ligger i et jordbrukslandskap med noe skog og kratt. Men så mye å skjule seg bak var det nok ikke der. Og elva flyter stille og rolig, slik at en bruvakt ville ha hørt alle skritt ved brukarene og alle åretak på elva. Ei bru ved et stryk ville i så måte vært et mye enklere sabotasjemål.

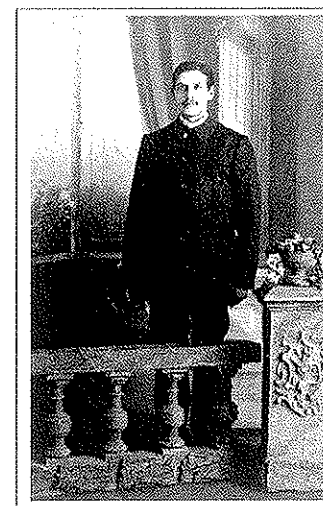
EN ANNEN TUR

Hvorfor ble Julius Viker, som den gang var 25 år, tatt ut til dette dristige oppdraget? Sannsynligvis fordi han var vant med å ferdes over store avstander i villmarka. Han var fra en plass langt inne på Varaldskogen i Vinger, og hadde sikkert fra barnsben av måttet ta seg fram gjennom marka på vei til skole og kirke. Han var døpt i Lekvattnet kirke i Sverige, og det er godt mulig at han kunne snakke så bra svensk at han ikke ville blitt avslørt som "norrbagge" av en svensk bruvakt. Siden oppdraget var såpass farlig, var det nok heller ikke noen ulempe at han var ugift og nummer ni i en søskenflokk på hele fjorten. At han var av finneslekt og sikkert hadde en del sisu, talte nok også for at han var egnet til oppgaven. De to patruljekameratene Albert Fagernes og Ole Kasper Sørli var også inne fra skogene øst i Vinger.

Hadde Julius og de andre fotfolkene meldt seg frivillig? Det er rimelig å anta det. I et brev til kommanderende general står det at de var "*udtaget ved særskilt avtale*". At antallet reserver var forskjellig fra patrulje til patrulje, kan også tyde på det. Men det er nok rimelig at befalet hadde gått etter mannskaper som var vant med å være på skauen, kjent i området og som ikke hadde noen å forsørge.

Krisa i 1905 endte som kjent med forliket i Karlstad. Mannskapene som lå på grensevakt, kunne dra hjem, og sabotasjeplanene ble lagt i arkivet - hvor de ligger den dag i dag.

Men for Julius var det lite å dra hjem til. Det fantes ikke utkomme for ham på Varaldskogen, og han gjorde som flere av søsknene hans hadde gjort tidligere: Han dro til Amerika. Den gang var også det en dristig avgjørelse, for de færreste som dro kom noen gang tilbake. Julius gjorde det aldri, og familien her hjemme vet ikke hva som skjedde med ham der borte. Det eneste de har, er et gammelt fotografi av ham og noen andre av slekta hvor det står "Grand Forks, North Dakota" bakpå.

Julius Viker. Originalfotoet tilhører hans niese Gerd Evensen på Varaldskogen.

Austmarka-nytt for 75 år siden

Følgende sto å lese i lokalavisene Indlandsposten, Hedemarkens Amtstidende og Kongsvinger Arbeiderblad i 1930/1931:

I vinter har det vært en betydelig skogstrafikk på Austmarka. Thv. Taugbøl har kjøpt et større kvantum til uthugst og beskjeftiger 80-90 mann. Han har 3 sager i drift. Hermann Sæthern har også stor drift med 2 sager i gang. Likedan driver Kiær & Co. en betydelig tømmerdrift som beskjeftiger 300-400 mann.

Sysselsestillingen er god, men fortjenesten blir ikke rar på grunn av store snømengder. Hoggerne kan klare 3-4 kroner dagen, og for kjørerne går mye bort i hjelpemannskap.

Dårlig kommuneøkonomi var like følbart i 1930 som i dag. Vinger kommune, som Austmarka tilhørte, hadde en gjeld på 6 millioner kroner. Målt opp mot hva en arbeider tjente i 1930 og i dag, tilsvarer det en gjeld på ca. 2 milliarder kroner for en kommune med vel 4000 innbyggere! Framtidsutsiktene var heller ikke lyse for kommunen; prisen på strøm fra Brødbølfoss til nabokommunene skulle snart reforhandles, og kommunene ville halvere prisen fra tidligere. Vinger herredsstyret vedtok å søke en gjeldsordning gjennom gjeldsmeglingsnemnden.

- og for 100 år siden

Lærer Halsvik var innstilt som nummer én til stillingen som lærer ved Skullerud skole, men trakk seg. På andre plass var innstilt Kristen Billehaug, og han takket ja til stillingen.

I skolestyremøte ba Johan Varildskogberget om at det ble anskaffet en pram i Varaldsjøen til benyttelse av læreren til frakt mellom skolestedene. Dette ble bevilget med 20 kroner, og Varildskogberget fikk ansvar for å skaffe prammen.

Ampiansbråten/Svensken

Side 683 Vinger Bygdebok bind III

Plassen ligger mellom Viker og Abborhøgda etter Finnskogleden. Etter navnet å tyde er det trolig en bråte ryddet av en med slektsnavnet Ampiainen. Det var folk av denne slekta på Austmarka. Navnet Svensken er nok blitt til fordi han som bosatte seg her var svensk. Han het Erik Jonsen og var fra Runnsjön, Östmark i Sverige. Han hadde tydeligvis ingen finske aner på farsiden, men på morsiden var han av slekten Orainen.

Ampiansbråten var ingen stor plass. I 1865 hadde de 2 kuer og 5 sauer og hadde sådd 2/8 tønne bygg, 1/2 tønne blandkorn og satt 2 tønner poteter. I 1875 var det nesten likt, 1 ku, 6 sauer og sådd 1/4 tønne bygg, 1/2 tønne blandkorn og satt 2 tønner poteter. Etableringen av plassen er grei å tidfeste. I kirkeboka 1833 ved dåpen av sønnen Ole står: nybygger i Ampiansbråten, før på Larbekken. I tellingen 1865 var det stor familie her. Erik og Mari med 5 ugifte sønner samt sønnen Johan med kona Marthe og 3 barn. I tillegg var det en ugift kvinne som var legdslem med sin 7 år gamle datter. Alle sønnene var enten tømmermenn eller skomakere.

Erik Jonsen f. 10/6 1803 i Runnsjön, Östmark, giftet seg 29/1 1826 i Vinger kirke med Anne Johansdatter f. 1798 fra Larbekken. De bodde først på Varaldskogplassen (Mellomgarden, Varaldskogen), senere på Larbekken før de i 1833 hadde ryddet her. Anne døde tidlig, allerede 26/4 1840. Hun døde etter barsel. De hadde da 6 barn, den minste bare 2 måneder gammel. Barna var:

1. Erik f. 7/12 1826, giftet seg 22/7 1874 med Berthea Pedersdatter f. 7/8 1833 fra østre Mosevandet. De skal visstnok ha blitt skilt, og Erik døde 21/11 1907 i Fløtberget.
2. Johan f. 6/7 1828 ble neste bruker her.
3. Kari f. 10/4 1831 giftet seg 13/10 1861 med Johannes Johansen f. 11/8 1836 fra Femoen, og de bodde der. De hadde 4 barn, hvorav 3 levde opp, og de flyttet til Kristiania. Kari døde på Femoen 17/11 1890.
4. Ole f. 24/10 1833 ble konfirmert 1853 og var hjemme i 1865. Han var visstnok ugift og reiste til Amerika.

5. Anne f. 29/6 1836 giftet seg 24/1 1864 med Erik Henriksen f. 10/12 1835 fra Finnbråten, og de bodde der. De hadde 11 barn, hvorav bare den eldste, Karen, nådde konfirmasjonsalderen. Anne døde 15/7 1910, og Erik døde 2/12 1922 på Finnbråten.

6. Amund f. 19/2 1840 giftet seg 26/12 1863 med Olea Eriksdatter fra Bråten, Vålberget, Grue Finnskog. De bodde på mange plasser, Abrahamstorpet, Sletta under Solberg, og Berger under Skullerud før de i 1885 reiste til Amerika med bestemmelsessted Alexandria. De hadde 7 barn, men bare 3 ble med til Amerika.

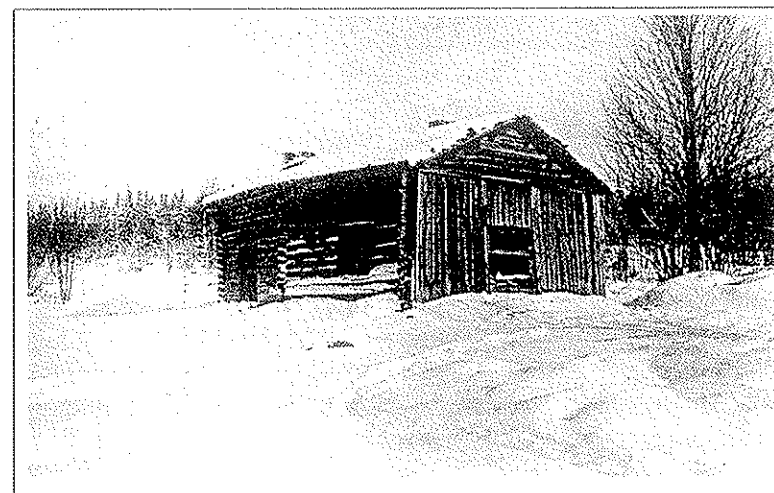
Erik ble alene med 6 små barn, og 29/1 1843 giftet han seg med Mari Johansdatter f. 1806 fra Larbekken. Hun var søster til hans første kone. De fikk 2 barn sammen. Erik døde 25/6 1879 i Ampiansbråten, og Mari døde 12/3 1881 hos Eriks sønn Amund. Deres barn var:

1. Henrik f. 16/4 1841 ble konfirmert 1857 og var hjemme i 1865. Reiste trolig til Amerika senere og var ugift.
2. Lars f. 11/8 1844 ble konfirmert 1862 og var hjemme i 1865. Reiste visstnok til Norden på arbeid og var ugift.

I tellingen 1865 var det en som het Mattis som skulle være sønn her, men han er ikke funnet.

Det ble sønnen Johan som overtok plassen etter foreldrene. Han ble gift 2/4 1853 med Marthe Olsdatter f. 20/7 1829 fra Løvåsen, Brandval Finnskog. De fikk 7 barn hvorav 3 døde tidlig.

1. Johan f. 10/5 1854 døde 31/12 1867.
2. Karen f. 12/12 1856 giftet seg 9/1 1886 med Martin Martinsen f. 4/6 1860 fra Dragonmoen. De bosatte seg i Fløtberget, Mellem. Karen døde 12/3 1923, og Martin døde 8/9 1956. Dette var foreldrene til blant andre Martin Fløtberget, og hans datter Martha bor på Fløtberget i dag. Ellers er slekta spredt til Oslo, Høland og Håkenstuen, Vinger.
3. Anne f. 28/3 1859 døde 13/7 1865.
4. Marthea f. 1/2 1862 døde 19/1 1864.
5. Marthea f. 2/11 1864 ble konfirmert 1879 og var hjemme i 1891, men reiste senere til Amerika og ble visstnok gift Holm, trolig fra Grue. De bodde i Fargo.

*Røykstua i Ampiansbråten slik den sto før den ble flyttet til Bygdøy.
Foto: Norsk Folkemuseum.*

6. Ole f. 28/5 1869 ble konfirmert 1883 og reiste til Amerika i 1887. Var trolig ikke gift.

7. Johannes f. 27/11 1871 ble konfirmert 1886. I 1889 reiste han til Sverige, fikk utflyttingsattest i 1901. Etter den store brannen i Ålesund i 1904 var han med på gjenoppbyggingen av byen, Johannes var murer. Siden jul det året hørte ingen noe fra ham, før han ble funnet druknet i indre kanalhavn i Trondheim i mars 1905. Marthe døde 29/5 1907 i Ampiansbråten, og Johan døde 2/2 1915 i Fløtberget. Ampiansbråten ble øde en gang mellom 1907 og 1915.

Badstua ble brukt til husvære for skogsarbeidere en tid etter at plassen var fraflyttet. Einar Mariussen bodde der fast ei tid. Nå står det ingen hus igjen i Ampiansbråten. Noen steinrøyser, ei ovnsplate og et epletre

forteller at det har bodd folk her. Utekjelleren ble brukt som gravplass for tre hester som lynet slo i hjel like ved.

Men to hus på plassen ble reddet for ettertida. Bua ble flyttet til Fløtberget og står der fortsatt. I 1926 ble røykstua flyttet til Norsk Folkemuseum på Bygdøy. En gang iblant er det mulig å komme inn der, og nå på førjula vil stua være åpen for omvisning og aktiviteter.

Folkemuseet fikk også med noe inventar som i dag befinner seg i Ampianstua på Bygdøy. Derfra har vi fått fortegnelse over følgende: et rose malt hengeskap merket 1826, fire krakker, skrin i furu, stort skap i furu, rødbrunt med grønne felter, seng, hengeskap i furu, rødbrunt, framskap i furu, flammert rødbrunt, sofabenk og bord. Alle gjenstandene ble gitt av Martin Fløtberget d.e. og kommer fra Ampiansbråten. Dessuten fikk museet med en rullestokk til mangletre fra Bolneset og et bord fra Abborhøgda.

Rolf Amundsen/Åge Sørmoen

Porkka eller Soikkainen på Fagernes?

I finnemanntallet fra 1686 kan vi lese at *Johan Persen* på Fagernes i Vinger var født ca 1616 i Arvika sogn i Värmland av finske foreldre.¹ Han kom inn til Vinger sogn 40 år tidligere og ryddet Varaldskogen. Her bodde han til han kjøpte gården Fagernes på Austmarka. I følge finnemanntallet fikk han skjøte på Fagernes i 1661. *Johan Persen* nevnes aldri med slektsnavn i samtidige kilder, og det gjør heller ingen av hans barn.

Det har en tid vært hevdet at det finske slektsnavnet til *Johan Persen* på Fagernes var *Porkka*. Opprinnelsen til denne teorien stammer fra Rudolf Bråtens bok om Varaldskogen og Vinger bygdebok (bind 3), og ser ut til å ha fått et solid fotfeste blant annet i Porkka slektsforening. Informasjonen er videreført i minst to bøker til av nyere dato. Opplysninger fra bøker må alltid vurderes som det de er,

¹ Opsahl Eivind og Winge Harald, Finnemanntallet 1686, Kjeldeskriftfondet, Oslo 1990, side 67f.

nemlig andrehåndskilder. I slektshistoriske kretser har det i fire fem år vært stilt spørsmål ved Porkka-teoriens holdbarhet. Det er positivt at slektsforeningen også endelig har stilt tilsvarende spørsmål om Porkka-teorien og nå ønsker å få den vurdert. I de to bygdebøkene, nevnt over, fins det dessverre ingen konkrete oversikter over kildebruk og resonnementer bak teorien. Hadde slike opplysninger vært gitt, ville det vært mulig for leserne å selv vurdere teoriens holdbarhet. Eyvind Lillevold var en dyktig bygdebokforfatter, men han var ikke ekspert på finneslekter. Det ser ut som han tok Rudolf Bråtens teori om finsk slektsnavn på Fagernes for god fisk. På denne måten ble teorien forsterket. Den hadde ikke bare stått i en, men i to bygdebøker. I dag er flere kilder tilgjengelige enn da bygdebøkene ble skrevet. Spesielt gjelder dette kilder brukes til å dokumentere finske slektsnavn. Lillevold og Bråten hadde ikke tilgang til Gottlunds notater i de svenske husforhørene, opplysningene fra hans slektsnavnoversikt eller hans "Folkmängden på Finnskogarne" fra 1823.² Andre eksempler på nye tilgjengelige kilder er kirkebokavskrifter med søkbare registre i Grue og Vinger og sammendrag av tingbøkene for Fryksdals härad på svensk side fra 1602 til 1740. Forskere med finneslekter som spesialområde har dessuten utviklet en egen metode for å dokumentere finske slektsnavn og personene knyttet til dem. Det generelle kunnskapsnivå rundt finske slektsnavn på Finnskogen har aldri vært høyere enn i dag.

Jeg vil i denne artikkelen vise at *Johan Persens* slektsnavn var *Soikkainen* og ikke *Porkka*.

Da Gottlund besøkte finnskogen i 1821 fikk han en muntlig overlevering som han gjengir i sin dagbok. Sagnet ble fortalt av Pål Räisänen og Mattis Karvainen i Øyern på Brandval Finnskog. De sa at Øyern og Varaldskogen var ryddet samtidig av to brødre og de trodde at slektsnavnet til brødrene var *Porkka*.³ Slike sagn inneholder alltid en kjerne av sannhet. Opplysningen om *Porkka* var ikke helt feil, men slektsnavnet tilhørte Øyerns andre bruker, Erik Klemetsen *Porkka* som kom til Øyern først på 1660-tallet. Finnemanntallet

² Gottlund, C. A., Folkmängden på finnskogarne, kladd til det dokumentet som ble levert den svenske Riksdagen i 1823. Dokumentet ble aldri levert tilbake, og vi må derfor nøye oss med kladden. Kladden oppbevares hos Riksarkivet i Helsingfors.

³ Gottlund, C. A., Dagbok 1821, Gructumet museum, Malung 1986, side 185.

forteller dessuten at før Erik Borch kom dit hadde torpet blitt ryddet av *Per Pelle*. En annen viktig opplysning står i finnemanntallet under Øyern. En *Jakob Persen Soiken* opplyste at han var 40 år og ”barnefødt” i Øyern av *Peder (Per) Pelle*.⁴ Alderen skulle tilsa at han var født ca 1646, og dette årstallet stemmer med tidspunktet for når Varaldskogen ble ryddet. Ordet barnefødt betydde, i følge danske historikers definisjoner, født.⁵ *Soiken* er en forvanskning av det finske slektsnavnet *Soikkainen*.

Jakob Persen var altså *Per Pelles* sønn. Det innebærer at *Pers* slektsnavn var *Soikkainen* og at navnet *Pelle* var et patronym; dvs. *Persen*.⁶ Sagnet om de to brødrene som ryddet Varaldskogen og Øyern kommer da i et annet lys. *Johan Persen* ryddet Varaldskogen ca 1646 og *Per Persen Soikkainen* var sannsynligvis i Øyern samtidig (i følge sønnen Jakobs opplysninger i 1686, se over). Hvis sagnet stemte, var altså *Johan Persen* også en *Soikkainen*. Denne hypotesen er mitt steg nummer en i prosessen med å vise *Johan Persens* slektsnavn.

Hypotesen støttes av at vi i Bogen på Svensk side tidlig finner en *Per* med flere sønner i skattemanntallene. Denne *Per* var sannsynligvis far til *Johan, Per, Tomas* og *Henrik Perssønner*. *Tomas* er nevnt sammen med broren på Fagernes i 1686. *Henrik* er ikke en sikker sønn, men forekomsten av en *Henrik Persen* på Varaldskogen i tingboka fra 1680⁷ og *Henrik Henriksson Sojken* nevnt i Fryksdals härads dombok i Södra Lekvattnet i 1674⁸ (vårting sak 19) og 1679⁹ (vårting sak 1) tyder på en sammenheng. *Henrik Henriksson* opplyste ved en ”inhysesrannsakning” i Fryksdalen fra 1674 at han hadde innkommet fra Norge i 1667.

⁴ Opsahl og Winge, Finnemanntallet 1686, side 100.

⁵ Vi kan likevel ved å lese finnemanntallet grundig se at barnefødt også kunne bety oppvokst. Det er derfor en liten mulighet for at *Jakob* ikke var født i Øyern, men oppvokst der.

⁶ Upubliserte teorier peker på at *Pelle* kan ha vært en variant av det finske *Pelli, Pälläinen* eller *Pöllöinen*, men teoriene mangler holdepunkter.

⁷ Nordhagen, Anders, Utdrag spesielt om finnene fra Tingbøkene for Solor og Østerdalens fogderi, Tingbok 21, side 10.

⁸ Almqvist, Gunnar, Sammandrag av Fryksdals härads domböcker 1602-1700, Östra Ämterviks hembygdsförening og Värmlands museum, Ystad 1987, side 309.

⁹ Almqvist 1987, side 342.

Tabellen under viser varianter av navnet *Soikkainen* fra kildene før Gottlunds besøk i 1821.

Tabell

Fornavn	Patronym	Navnevariant	Nevnt	Sted	Kilde
Henrik	Henriksson	<i>Sojken</i>	1674	S. Lekvattnet	Fhd 1674
Henrik		<i>Sojken</i>	1679	S. Lekvattnet	Fhd 1679
Jakob	Persen	<i>Soiken</i>	1686	Øyern	FMT 1686
Jakob		<i>Soiken</i> ¹⁰	1688	Röjdaset	SMT 1688
Berte	Jakobsdatter	<i>Søchen</i> ¹¹	1697	Sønsteby, Eina	Artikkel
Henrik		<i>Søichen</i> ¹²	1700	Halloten, Varaldskogen	FMT 1700

Det er ikke mulig å dokumentere direkte sammenheng mellom noen av personene i tabell 1 og *Johan Persen*, men det er indikasjoner på nært slektskap mellom *Johan* og alle personene bortsett fra *Berte Jakobsdatter*.

Da Gottlund besøkte Hedmark og Värmlands grensetrakter i 1821 traff han på Vingers finnskoger og de tilgrensende områdene (Brandval Finnskog, Gräsmark, Bogen og Fryksände) flere personer som brukte slektsnavnet *Soikkainen*. I Bredsjön traff han *Sofia Johansdotter Soikkainen* (født 1767).¹³ Hun fortalte om *Johan Soikkainen* som hadde kommet fra Varaldskogen og kjøpt Kösstorp for 40 riksdaler av brødrene Johan og Anders Kössinen. *Sofia* husket at to døtre av Kössinen hadde vært på besøk i Kösstorp mens hun bodde der.¹⁴ Dette viser at *Johan* må ha kjøpt Kösstorp ikke lenge før 1750. Fra kirkebøkene kan vi lese at *Sofia Johansdotter Soikkainen* var født i Kösstorp 1767 og datter av *Johan Johansson* (f 1725 i Norge).¹⁵ *Sofia* oppholdt seg også i Kösstorp da hun 3/11 1799 giftet seg med Elias Larsson (Suhoine) fra Lövhöjden under Bredsjön i Fryksände. *Sofias* opplysninger om *Johan fra Varaldskogen* gjaldt altså hennes far og er informasjon av høy kvalitet.

Ved begravelsen til *Johan Johansen* i Kösstorp i 1806 noterte presten i kirkeboka at han var 79 år gammel (altså født 1727) og at foreldrenes

¹⁰ Skattemanntall Närke och Värmland, Fryksdals härad, Fryksände sogn, 1688, side 221.

¹¹ Ødegaard, Svein-Egil, Fineslekt fra Sønsteby på Eina, Tidsskrift for Vestoppland slekthistorielag, nr. 1 1985.

¹² Svenske- og finnemanntall 1700 i Solor og Odalen, Vinger prestegjeld.

¹³ Den gang horte Bredsjön til Fryksände sogn, i dag ligger Bredsjön i Lekvattnet.

¹⁴ Gottlund 1821, side 167.

¹⁵ Gunnarskog kyrkbok, husförhör 1781-88 for Bogen, side 416: Johan Johansson, født 1725 i Norge.

navn var *Johan Mattesson* og *Marit Olsdotter*.¹⁶ Går vi til Vinger kirkebok finner vi i 1727 en *Johan Johansen* døpt i Midtskogs anneks, som Varaldskogen sognet til. Foreldrene var *Johan Mattisen* og *Marte Kristoffersdatter*.¹⁷ Ekteparets oppholdssted er i kirkeboka oppgitt til Midtskog, men det er kun anneksets navn. Sannsynligvis var *Johan* og *Marte* på Varaldskogen. I hvert fall vitnet en *Johan Mattisen* med bosted Varaldskogen i 1728 ved et svensk eiendomsskifte som det refereres til på vårtinget for Fryksdals härad i 1737.¹⁸ *Johan Mattisen* fra Varaldskogen finner vi igjen i finnemanntallet fra 1686 under Varaldskogen.¹⁹ Faren er *Mattis Johansen*, som kalles sønn av *Johan Persen* på Fagernes. Mora til *Johan Mattisen* var *Marte Gregersdatter Kavalainen*, som vi vet hadde mye av sin familie i Bogen. Vi ser her en naturlig tilknytning for *Johan Mattisen* til Bogen i tillegg til den geografiske nærhet. *Marte Kristoffersdatter* er høyst sannsynlig identisk med Kristoffer Kristoffersson Kukkoinen og Annika Eriksson Veteläinens datter *Marit Kristoffersdatter* som ble født i Långnäs (Gräsmark) ca 1700. To andre forhold peker i retning av tilknytning mellom *Johan Johansen* i Kösstorp og Gräsmark/Långnäs:

- I 1751 ble en *Annika Johansdotter* fra Kösstorp gift i Gräsmark med Henrik Mattesson fra Soranstorp. Denne *Annika* var sannsynligvis søster av *Johan Johansson* i Kösstorp. I husforhøret for Soranstorp 1765-72 står det at hun er født 12/11 1730 i Långnäs; samme sted som sin mor.

- *Johan Johansson* i Kösstorps hustru, *Britta Pålsdotter*, var fra Gräsmark. Dette kommer fram i kirkeboka både fra husforhørene mellom 1781 og 1788 og da hun døde i 1807.

Tilknytningen til Gräsmark er forklaringen på hvorfor *Johan Mattisen* og *Marit Kristoffersdatter* ikke viser seg fram i kirkebøkene mer enn én gang; De flyttet til Långnäs, og i Gräsmark mangler kirkebøkene mellom 1723 og 1750.

¹⁶ Gunnarskog kyrkobok, dödbok 1796-1833, side 688.

¹⁷ At moras patronym i dødsnotisen er feil er ikke uvanlig.

¹⁸ Ahmquist, Gunnar, Sammandrag av Fryksdals härads domböcker 1726-1740, Östra Åmterviks hembygdsförening, Karlstad 1998, side 473 (1737 vårting 125).

¹⁹ Opsahl og Wings, Finnemanntallet 1686, side 69.

Tabellen under viser forekomster av Soikkainen som er notert under og etter Gottlunds besøk i 1821 og som kan ledes tilbake til *Johan Persen* på Fagernes. Tabellen viser hvordan slektsnavnet har gått i arv til den personen som brukte navnet på 1820-tallet.

Tabell 2

	G e n e r a s j o n					Født	Bosted i 1821-23	Slektsnavn	Kilde
	1	2	3	4	5				
Johan	Per	Hans	Ola Hansen			1759	Fagernes	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Ola	Ola	Ola Olsen		1786	Svartberget	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Johan	Johan	Annika Johansdtr		1759	Bogen	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Johan	Johan	Pål Johansson		1754	Kösstorp	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Johan	Johan	Berte Johansdtr		1765	Øyern	Soikkainen	**
Johan	Johan	Ola	Per	Ola Persen		1777	Fagernes	Soikkainen	*
Johan	Tomas	Ola	Ola	Ola Olsen		1776	Fagernes	Soikkainen	*
Johan	Johan	Jakob	Mari	Jakob Olsen		1778	Fagernes	Soikkainen	*
Johan	Johan	Jakob	Johan	Jakob Johansen		1776	Østgården	Soikkainen	*
Johan	Mattis	Johan	Johan	Sofia Johansdtr		1767	Bredsjön	Soikkainen	***
Johan	Mattis	Johan	Johan	Per Johansson		1769	Bredsjön	Soikkainen	***
Johan	Mattis	Johan	Johan	María Johansdtr		1752	Spettungen	Soikkainen	***
Johan	Mattis	Johan	Johan	Marit Johansdtr		1748	Tiskarefjärn	Soikkainen	***
Johan	Mattis	Johan	Johan	Kari	Gjertrud Eriksdtr	1779	Varaldskogen	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Johan	Johan	Annika	Erik Johansson	1786	Bogen	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Johan	Johan	Annika	Johan Johansson	1792	Bogen	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Johan	Johan	Kari	Sofie Eriksdatter	1792	Varaldskogen	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Ola	Ola	Anders	Anders Andersen	1791	Varaldskogen	Soikkainen	**
Johan	Mattis	Ola	Ola	Ola	Marte Olsdatter	1784	Varaldskogen	Soikkainen	**
Johan	Tomas	Marie	Johan	Hans	Per Hansen	1788	Masterud	Soikkainen	*
Johan	Tomas	Ola	Ola	Marte	Gunnar Syversen	1792	Tangen	Soikkainen	*
Johan	Johan	Jakob	Marte	Man	Jakob Olsen	1792	Tangen	Soikkainen	*

Forklaring	av	kildene	i	høyre	kolonne:
*	---	FHB	---	"Fullmact in blanco" underskrevet av	finnes og sendt Gottlund i 1822.
**	---	PPF	---	Gottlunds Folkmengden	på Finskogarne.
***	---	HFF	---	Husforhør for	Fryksinde 1820-24.
****	---	HFG	---	Husforhør for	Gräsmark 1819-23.

Sofia Johansdotter midt i tabellens trettende rad fra bunnen er identisk med personen Gottlund omtaler i dagboka og som fortalte om *Johan Soikkainen* i Kösstorp (se tredje avsnitt).

Som det går fram av tabellen overlevde Soikkainennavnet i noen slektsgrener gjennom mødre. Dette var ikke uvanlig i finske slekter. De hadde ikke en like sterk agnatisk navnetradisjon som den skandinaviske navnetradisjon blant middelklassen.

Tabell 3 viser varianter av navnet Porkka i kildene før Gottlunds besøk i 1821. Porkka-varianter fra det gamle Fryksände sogn er ikke tatt med da disse slektene ikke har noen tilknytning til Vinger (de stammer alle fra brødrene Erik, Lars og Mattes Klemetssønner i Mulltjärn, Fäbacken/Norra Lekvattnet og Runnsjön).

Tabell 3

Fornavn	Patronym	Navnevariant	Nevnt	Sted	Kilde
Hans		Burck	1663	Axland, Bogen	SMT ²⁰
Ola	Johansen	Barchis	1710	Varaldskogen	VKBF
Lisbet	Hansdotter	Burck	1725	Lilla Axland, Bogen	GKB
Anders	Eriksen	Borch	1762	Langtjernet, Vinger	ESM
Ola	Olsen	Borch	1778	Varaldskogen?	VBB III
Ola	Olsen	Bork	1802	Varaldskogen	VKBD

VKBF == Vinger kirkebok: Finnredrenge Ole Johansen Barchis slegtfredsborn Marte døpt 16.11.1710.²¹
 ESM == Ekstraskattemanntallet 1762.
 GKB == Gunnarskog kirkebok, døde: Da hun døde, 80 år gammel, ble faren kalt Hans Burc.
 VBB == Vinger bygdebok, bind III.
 VKBD == Vinger kirkebok, døde.

Borketorpet på Varaldskogen, som Rudolf Bråten nevner på side 132 i boka si, vitner også om nærvær av Porkka. Torpet er sannsynligvis oppkalt etter Ola Olsen (se rad tre og fire i tabell 3).

Ingen av personene i tabell 3 har slektstilknytning til *Johan Persen* på Fagernes. Det er heller ingen andre forhold som tyder på forbindelser. Den Ola Johansen Barchis som ble nevnt på Varaldskogen i 1710 fikk barn utenfor ekteskap med Marte Mattisdatter. Marte var søster til tidligere nevnte *Johan Johansen* i Kösstorp og datter av *Mattis Johansen* på Varaldskogen. Marte og Ola ble seinere gift og flyttet til Runnsjön i Östmark. Ola Johansen var sønnesønns sønn til Lars Klemetsson Porkka og oppvokst i Runnsjön. Når det gjelder Hans Burck i Axland i 1663, ser han ut til å være samme person som Hans Klemetsson. I kirkeboka for Eda fra 1735 står det ved begravelsen av Maria Hansdotter fra Kyrskogen at hennes far var Hans Klemetsson, at hun var 83 år gammel og at hun var født i Axland i Gunnarskog.²² Det er meget trolig at denne Hans var bror av Klemetssønnene nevnt i

²⁰ Skattemanntall Närke och Värmland, Jösse härud, Gunnarskog sogn, 1663, side 213.

²¹ Slegtfredsborn betyr barn født utenom ekteskap.

²² Eda kyrkobok, dödbok 1718-41, side 246.

teksten over tabell 3. Jarl Ericsson blandet Hans Klemetsson med den Hans Nilsson som han omtaler under Axland. Årsaken til blandingen er at både Hans Nilsson og Hans Klemetsson var i Axland samtidig. Hans Nilssons etterkommere fortsatte å bebo Axland, men hans slektsnavn er enda ikke dokumentert.

Tabellen under viser forekomster av Porkka i Vinger, Grue og Fryksände på 1820-tallet. I Gräsmark og Bogen har Gottlund faktisk ingen forekomster av navnet.

Tabell 4

Navn	Født	Sted i 1821/22	Slektsnavn	Far	Farfar	Farfars far	Farfars farfar	Farfars farfars far	Kilde for navneforekomst
1 Anders Samuelsen		Svarberget	Porkka	Samuel	?	?	?	?	FPF 1823
2 Anders Andersen		Svarberget	Porkka	Anders	?	?	?	?	FPF 1823
3 Per Persen	1789	Abrahamstorpet	Porkka	Per	Per	Per	Erik	Ola	FPF 1823
4 Lena Persdatter	1798	Aronstorpet	Porkka	Per	Per	Per	Erik	Ola	FPF 1823
5 Johan Johansen	1778	Svenstorpet	Porkka	Johan	Anne	Erik	Ola	Erik	FPF 1823
6 Anders Andersen	1776	Brenna	Porkka	Anders	Johan	Erik	Henrik?	?	FPF 1823
7 Kari (Andersdatter)	1765	Ronketorpet	Porkka	Anders	Johan	Erik	Henrik?	?	FPF 1823
8 Lisa Persdatter	1782	Långsjöhöjden	Porkka	Per	Per	Per	Erik	Ola	HFF 1821
9 Karin Eriksdatter	1782	Stensgårds utskog	Porkka	Erik	Anders	Erik	Mattes	Mattes	HFF 1821
10 Per Persson	1789	Stensgårds utskog	Porkka	Per	Per	Per	Erik	Ola	HFF 1821
11 Mana Andersdtr	1763	Norra Lekvattnet	Porkka	Anders	Erik	Mattes	Mattes	Klemet	HFF 1821

Kildeforkortelsene er de samme som i tabell 1.

*Person 1 og 2 er ikke identifiserte. Det er imidlertid ingen ting som tyder på tilknytning til *Johan Persen*.

*Person 3 og 10 er den samme. Dette kan forekomme ettersom Folkmängden på Finnskogarna er et sammendrag av Gottlunds kilder: Direkte informasjon ved intervju og navn fra brev og fullmaktslister med forskjellige datoer.

*Person 3,4,5,8 og 10 stammer fra Erik Olsen i Borketorpet i Lystadberget.

*Person 6 og 7 stammer fra Johan Eriksen som kom til Borketorpet på vestsida av Glomma.

*Person 9 og 11 stammer fra Mattes Klemetsson Porkka i Fäbacken.

Informasjonen gitt i kapitlene over gir tilstrekkelig dokumentasjon og nok indiser til både å fastslå at *Johan Persens* finske slektsnavn var *Soikkainen*, og at Porkka-teorien ikke holder mål. Først sagnet om brødrene som ryddet Øyern og Varaldskogen. Kildgranskning viste at den ene var en *Soikkainen* med konklusjon at begge må ha vært det. Så kunne vi følge *Sofia Johansdotter Soikkainens* fortelling om sin egen familie tilbake til *Johan Persen*, via *Mattis Johansen* på Varaldskogen. Sist og ikke minst ser vi mengden av personer med dokumentert Soikkainen-navn blant *Johan Persens* etterkommere på 1820-tallet. Hvis vi skulle startet arbeidet med å finne *Johan Persens* slektsnavn helt fra null i dag, med den kilde- og generelle kunnskap om finske slektsnavn vi nå besitter, ville teorien om Porkka aldri kommet på tale. Porkka-navnet er ytterst forsiktig representert i Vinger tidlig på 1800-tallet, og Porkka-tilknytninger til Fagernes og Varaldskogen rent genealogisk er minimal.

Av de forfatterne som har holdt Porkka-teorien levende vil jeg frikjenne Rudolf Bråten. Han gjorde en feil, noe som kan skje alle. Andre forfattere kunne unngått å spre desinformasjon ved å utvise bedre kildekritikk.²³

Utredningen i denne artikkelen er et eksempel på at det er mulig å dokumentere personers finske slektsnavn uten at personene er nevnt med navnet i kildene. I fremtiden vil vi med fortsatt grundige kildestudier utvilsomt finne slektsnavnet til flere av de i dag "navnløse" finneinnvandrerne.

²³ Noen eksempler: Lillevold: Vinger Bygdebok bind 3, Lindkjølen og Stubberud: Fredsriket, Christensen

Trygve: Skogfinner og Finnskoger.

Jan Myhrvold

Hvem som har brakt Porkka-navnet på bane først i forbindelse med Johan Pedersen, er ikke godt å si. Andreas Thorsen nevner navnet Purkainen i forbindelse med den første finnen som ryddet på Varaldskogen. Sagnet, som Thorsen skal ha hørt av Kask-Heiki (f. 1851), går ut på at tre familier kom i følge til grensetraktene på 1600-tallet. Den ene familien slo seg ned i Lekvattnet, den andre i Mellomgarden på Varaldskogen og den tredje på Femoen. Kanskje den ene familien var Porkka og at det ble tatt for gitt at alle tilhørte samme slektsgren. Også Oscar Svartberg bruker navnet Porkka om rydningsmannen på Varaldskogen i et innlegg i Glåmdalen 23/7 1951.

Åge Sørmoen.

Spørsmål om slekt

Vi har startet en serie med spørsmål og svar om slekt etter forespørsel fra medlemmene. I de to siste numrene har ikke dette vært med i bladet. Det er rett og slett fordi vi ikke har fått noen spørsmål.

Har du spørsmål angående din slekt, så nøl ikke med å sende det til bladet!

Har du et kjøkkenskap?

Laget trenger et høyt skap (1,50-2,00 m) til kjøkkenet på Arstun. Vi trenger plass til bestikk, dekketøy, kjeler og fat m.m.

Har du et som egner seg og kan gis bort eller selges rimelig, så er vi interessert.

Har du ledig tid i vinter?

Historielaget trenger hjelp i arkivet og med å registrere gjenstander. Dette er arbeid som gjøres inne i varme lokaler, og det er sosialt når flere er sammen. Med litt innføring i jobben er det heller ikke vanskelig. Har du anledning, ta kontakt med Åge, tlf. 628 28147.

Historielaget har for salg

Krigsminner fra Austmarka kr. 150,-
Ole J. Jansrudvang: Dikt og prosa kr. 100,-
Hefte om Austmarka, utgitt til Skogsarbeiderdagene 1978
kr. 20,-
Samtlige medlemshefter, pr. stk. kr. 10,-
Kirkebokavskrifter 1689-1813, 10 bøker, pr. stk. kr. 250,-.

Adresseforandring

Hvis du har flyttet eller skal flytte, vil vi gjerne ha beskjed om det, slik at du kan få bladet til riktig adresse.

Stoff til neste nummer

Leveringsfrist for stoff til neste nummer er 20. februar. Skal vi få et fyldig og variert blad, er vi avhengig av at våre medlemmer bidrar med stoff. Du kan få hjelp av redaksjonen med å forme stoffet, og du kan gjøre bruk av kildematerialet i vårt arkiv.

Utgiver: Austmarka Historielag

Postboks 38, 2224 Austmarka
Redaktør for dette nummer:
Åge Sørmoen, 2224 Austmarka
Tlf. 62 82 81 47
E-post: asormoen@online.no

Medlemskap koster 100 kr. året
Betales til:
Austmarka Historielag
Postboks 38, 2224 Austmarka
Girour. 1840.16.29625

Trykt i 600 eksemplarer